

ידע הדגה ששני דברים עקריים ישנם שהם יחד בונים קדושת ישראל וההתקשרות האלוהית עמהם. הא' הוא סגולה, כלומר טבע הקדושה שבנשמת ישראל מירושת אבות, כאמור: "לא בצדקתך וגו'" (בראשית 15: 6). והב' הוא סגולה לי סגולה מכל העמים: והסגולה הוא פה קדוש פנימי מונח בטבע הנפש ברצון ד', כמו טבע כל דבר מהמציאות, שאי אפשר לו להשתנות כלל, כי הוא אמר ויהי, ויצמידם לנר לעולם. והב' הוא ענין בחירה זה תלוי במעשה הטוב ובתלמוד תורה והתקשרות של הסגולה הוא הרבה, באין ערוך כלל, יותר גדול וקדוש מהחלק התלוי בבחירה-אלא שברית כוחה היא שהסגולה הפנימית לא תתגלה בזמן כ"א לפי אותה המדה שהבחירה מסייעה את גילוייה, ע"כ הכל תלוי לפי רוב המעשה וקדושת האמונה והתלמוד-תורה והשירה, הנהגה בחסדו בכל דור, מסדר הוא את פדרי הנשמות הצריכות להופיע בעולם: לפעמים כח הבחירה מתגבר וכח הסגולה עומד המצב ההעלם ואינו ניכר, ולפעמים כח הסגולה מתגבר וכח הבחירה עומד במצב הנעלם. וכל עיקרה של ברית אבות, שאינו פוסק אפילו כשתמה כבר זכות אבותיו, הוא בא מצד כח הסגולה. ובעקבותיה דמשיחא מתגבר ביותר כח הסגולה שהוא תוכן, והכר הסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמר באהבה, כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים ומצד התשובה, אלא למען שמה המתגלה ע"י זכירת הסדי אבותיו.

אברהם האב ואברהם האב

3 התקפה אלוהית

צריך לראות כיצד מתגלה ומופיע אברהם אבינו בתורה. ואמנם יש עליו תיאורים ידועים בפסוקים רבים וכדברי חז"ל: בעולם הפרהיסטורי מופיע וברוציונו (=מהפכן) המשבר צלמים בכית אבינו ולוחם מלחמה גדולה, מלחמה תרבותית והחנית עקבית נגד האליליות. כל אלה דברים פשוטים מאוד, בכלים מאוד, אבל יש יותר מזה.

קודם-כל, צריך לשים לב על עצם ההופעה המקורית, הראשונית, היסודית, האובייקטיבית של אברהם. וכאן אנו נפגשים בדברי קודש של ענק-עולם ביהדות - המהר"ל, ב"ה יש לנו חבילה גדולה של ספרי מהר"ל, ובתוך אלה יש ספר מיוחד "נצח ישראל", מיוחד לישראל, ללימוד ענינו של עם ישראל, כמו ש"אורות ישראל" הוא לימוד ישראל. ב"נצח ישראל" יש לפעמים גלגולי דברים על ענינים שונים, ובתוכו יש פרק מיוחד במינו: פרק יא (גם באורות התשובה, פרק יא הוא ענין מיוחד, וכך בספר מסילת ישרים). באותו פרק יא, יש הדגשה על הצורה בה נפגשים באישיות הזאת, כנשמה הזאת, כפרשה של היים: "ויאמר ד' אל אברהם": זהו סגנון משונה. פתאום ד' מתגלה אל אדם זה, מרויך אותו ומנהיג אותו. על זה הערות המפורסמת של המהר"ל: במה זכה אברהם אבינו שד' יתגלה אליו? על נח מסופר שהיו לו זכויות "נח איש צדיק תמים היה בדורו", את האלהים שהתקל נח, ואז "ויאמר אלהים לנח": אבל על אברהם אבינו לא מסופרים שחיים קודמים. כודאי אנו חנו יודעים שאברהם אבינו היה צדיק, אבל לא מתוארת בתורה שום צדקות אלא פתאום: "ויאמר ד' אל אברהם": צריך להתרגל ללמוד בעמקות ובגולות את נפלאות תורת ד', גם מעצם הדברים ומסגנונם. יש ללמוד מהסגנון האלוהי של הדרקציה (=העריכה) של התורה. נכון שאחרי-כך מתברר שאברהם אבינו הוא אישיות לעילא-לעילא, אבל בתורה עצמה לא נזכר כלום על צדקותו לפני דבר ד' אליו. פתאום בא ד' ולוקח את האדם הזה, את הנשמה הזאת, את הכח הזה, מטפל בו ומכוון אותו. איך להבין את ההעלם והסתור-הפנים הזה, העלמת צדקותו של אברהם אבינו?

אברהם האב ואברהם האב

5

אבל האבות שלא היה הבטחתם פרטי רק כללי לך ולזרעך. אתן את הארץ ודבר זה נקרא דביקות כללי, דהיינו כלל האומה ואין שנוי בכללי רק השנוי הוא בפרט. ולפיכך א"צ שיתוסף ויגרע הדביקות לפי המקבלים מ"מ נמצא עצם הדביקות הכללי עומד, לכן דביקות. הנה אין לו שנוי אף בגלות, כי לא שייך השתנות ע"י הטא כי אם שיגיע לפרטי השנוי, אבל לא יגיע שנוי לכללי ולתורות לך כי לא היה התחלת הדביקות מצד הפרט רק הדביקות הנה דביקות כללי לא דביקות פרטי, לכן כאשר בחר הש"י מתחלה באברהם והוציאו מאור כשדים לתת לו הארץ כתיב (בראשית י"ב) ויאמר ה' אל אברהם לך מארצך וממולדתך אל הארץ אשר אראך. והקשה הר"ם ז"ל שתימה הוא שלא זכר הכתוב קודם זה שהיה אברהם צדיק ולכן נגלה עליו השכינה ואמר לו לך מארצך וממולדתך וגו', כי בלא זה לא נגלה עליו השכינה ואמר לו לך מארצך לכן ראוי היה לכתוב קודם צדקת אברהם. וכמו שתמצא בנח (בראשית ו') ונח מצא חן בעיני ה' ואח"כ כתיב (שם) אלה תולדות נח וגו', הוכיח קודם צדקת נח קודם שהוכיח שדבר השם יתברך עמו. אבל לפי הדברים אשר אמרנו לך לא יקשה כלל כי אצל נח לא היה רק בחירת פרטי הבחירה הפרטית הוא לפי מה שהוא והכל הוא לפי מעשה צדקות שלו.

צבוריות

2

אשרית שאנו מחסים לאברהם אבינו, שכן מה ענין המיוחד של אברהם אבינו? "ואעשך לגוי גדול". גם אצל הגויים ישנם יחידים חסידי אומות-העולם, צדיקי אומות-העולם, למשל חנוך, אשר "התהלך את האלהים", מתושלח, וכן אנשי בית-מרדכי של שם ועבר, אבל אצל כל אלה מופיעה קדושה במובן האישי-הפרטי. גולתם היא בתוך יחידים. היחיד של אברהם אבינו הוא הצבוריות. הוא אינו מופיע בתוך אישיות פרטית אלא בתוך ה"כנה לגוי גדול וחשוב מאוד". חשיבות העם עתה מתפרסת אחר-כך במשנת-התורה: "כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרבים אליו כד' אלהינו בכל קראנו אליו, וסי גוי גדול אשר לו זקקים ומשפטים צדיקים".

רבות-של-עולם יצור כח מיוחד, נשמה מיוחדת, שהיא יסוד ההופעה הישראלית הצבורית, כמו שכתוב "אתה הוא ד' האלהים אשר בחרת באברהם".

כזוהי אלוהית פרושה יצירה". "עם זו יצרת לי, תהלתי יספרי".

עבודה היא שהאנושות מסודרת בחלקים שונים: עמים, גויים, קבוצות ותרבויות. ומכאן החידוש ההיסטורי, החידוש בהנהגת רבות-של-עולם שבפרשת לך לך: הופעת קבוצת אנשים מסודרת ומנוכשת שהיא גוי גדול. הופעת הקדושה במובן הצבורי.

צבור אינו דבר מקרי. צבור הוא קביעות, קיימות, נצחיות. בכמה הלכות במגילת נאמר שצבור לא נעשה ענין, צבור לא מת. מכאן ערך התפילה כשהיא בצבור. מכאן הערך הגדול של החידוש הזה: הופעת הצבוריות הכלל-ישראלית.

העלם צדקותו של אברהם אבינו

4

ומכאן להערה הידועה והמפורסמת, בדברי קודש של המהר"ל ב"נצח ישראל" פרק יא: לא נזכר בתורה שאברהם אבינו היה צדיק, לפני שנאמר לו "ויאמר ד' אל אברהם וגו'". לעומת נח אצלו נזכר שהיה צדיק. יש ללמוד לא רק מהתוכן של התורה אלא גם מהסגנון שלה. מבאר שם המהר"ל שבכונה העלימה התורה ונגזה את צדקותו של אברהם אבינו, כי ענינו של אברהם אבינו אינו מתחיל מצדקותו הפרטית. אצל חסידי אומות-העולם, הגדלות שלהם היא פרטית-אישית, ממטה למעלה, מכח ההתאמצות וההתקדשות האנושית. לא כך אצל אברהם אבינו. גדולתו מופיעה ממעלה למטה. ענינו מתחיל מן השמים, מכח יצירה אלוהית של נשמתו המיוחדת. בחירה אלוהית, כמו שכתוב "אתה... בחרת באברהם". וזה נמשך מאז ועד הנה, ממנו ועד אלינו. גם ענינו מתחיל מן השמים: "אתה בחרתנו". יסוד מציאותנו הוא אתה, "קרא הדורות מראש". הערך שלנו הוא גיירה אלוהית, פקודה אלוהית.

אברהם אבינו

2

ולכן לא הוכיח זכותו לומר כי הבחירה הזאת לא תליא בזכות כלל, לכן אי אפשר שיהיה דבר זה בטל. לכן לא כתב גם כן קודם בחירתם מעשיו הטובים, שלא תאמר כי הוא ית' באברהם ובורעו אחריו בשביל מעשיהם, ואז היה לך לומר כאשר אין מעשיהם טובים ימאס בהם שדבר זה אינו, רק כי הבחירה בהם מצד עצמם וזוהי בחירה כללית. אבל באומות כי קודם להיות לי לעם, שכאשר מעשיהם טובים וצדיקים, אז השם יתברך מקרב אותם, ואין הקירוב אליהם רק מצד הפרטי לא בחירה כללית, ולכן אצל נח שהשם יתברך קרבו זה היה בשביל מעשיו בלבד, ולכן לא היה הבחירה על מחשבתם מחשבת הכל לומר כי השם יתברך מאס בישראל חס ושלום.

אבל באברהם לא היה בחירה פרטית רק באומה הישראלית. שהם זרעו שהיה כתיב באותה בחירה ואעשה אותך לגוי גדול וזה בחירה כללית ובחירה כמו זאת אין תולה במעשה כלל ולא בחטא כי המעשה הוא לפרט, אף כי בודאי זכות אבות מועיל, מכל מקום עיקר הבחירה בחירה כללית בו ובורעו.

הבחירה שבחר השם יתברך באברהם לא היה בחירה פרטית רק שבחר בו ובורעו אחריו בחירה כללית ולא היה בחירה פרטית, שהבחירה הפרטית הוא לפי המקבל ואם נשתנה המקבל ישתנה הדבר ולכן יתורץ השאלה שלא הוכיח הכתוב צדקת אברהם קודם שנגלה עליו השכינה ואמר לו לך מארצך וממולדתך וגו' שאם כך היה משמע שלכך נגלה עליו הקב"ה ואמר לו לך מארצך בשביל זכותו שהוכיח, ואם כן היה זאת האהבה תלויה בדבר וכל האהבה התלויה בדבר בטל דבר בטל האהבה, לפיכך צ"ל בחירה הפרטית יש שנוי ולא אל הבחירה כללית, וכיון שלא נזכר צדקת אברהם קודם שאמר לו לך מארצך לא היה זה בשביל צדקת אברהם עד שתאמר אם בטל דבר בטל האהבה, כי זכות אבות אפשר שיהיה תמה וא"כ תהיה הבחירה הזאת שבחר באברהם בטל.

8

וכך היה הדבר גם בדורות אשר מזה עד אברהם: אמנם היה בהם מי שלא דבק בו הענין האלוהי - כן, למשל, תרת, אולם - אברהם בנו היה תלמיד לאבי אביו, לעבר, גדולה מזאת! הוא הכיר גם את נח, - כי הענין האלוהי נמשך אצלם מאבות אבות אל בני בנים: כן היה אברהם סגלת עבר ותלמידו, ועל כן נקרא «עברי», ועבר היה סגלת שם, שהיה סגלת נח, - שכן נפלו לו בירשה ארצות האקלימיים הנחשים, שבאמצעותן נמצאה ארץ המדה, ארץ פנעו, היא ארץ הנבואה, - אך לפי יצא אל הצפון וחס אל הדרום. וסגלת אברהם מבין בניו היה יצחק, ולכן שלח אברהם את כל בניו האחרים מן הארץ המיוחדת ההיא, ארץ פנעו, ואותה יחד ליצחק. וסגלת יצחק היה יעקב, ולכן הרחק עשו אחיו מן הארץ ההיא, כי יעקב לבדו נמצא ראוי לה. אולם בני יעקב היו כלם סגלה, כלם יחד ראויים לענין האלוהי, ולכן היה להם המקום ההוא, המיוחד בהתגלות הענין האלוהי, לנחלה. מאותה שעה התחיל הענין האלוהי, שיעד הנה לא חל כי אם על יחידים, שוכן בקרב קבוצה. והאלוה השגיח על בני יעקב גם בהיותם במצרים, להפרותם ולהרבותם ולגדל את בניהם, כאשר יגדל איש את האילן שטרשו טוב עד הוציאו פרי בשל בדומה לפרי הראשון שממנו נטע האילן - רצוני לומר: דאג לגדלם עד אשר ידמו לאבותם, אברהם, יצחק ויעקב, וליוסף ואחיו; והפרי הבשל בא במשה, אהרן ומרים ובאנשים כבצלבאל וכאהליאב וכראשי המשות, כשבעים הזקנים שנמצאו ראויים לנבואה מתמדת, וכהושע; כלב וחור ורבים ואלתם. בעת ההיא נמצאו בני ישראל כלם ראויים להראות האור האלוהי בתוכם ולהתגלות השגחת האלוה עליהם.

אמנם היו ביניהם גם חוטאים שנואי אלוה, אבל אין ספק שגם הם היו סגלה מבחינה ידועה: שהרי מצד שרשם וטבעם היה בהם מן הסגלה וצמיתים היו להוליד בנים שהיו סגלה. כן יש להזהר באב החוטא, שכן הוא הולש את זרע הסגלה אשר בהודוכו תתגלה בבנו או בכניו, - כמו שאמרנו: בננוע לתרח ולאחרים, שלא דבק בהם עצמם הענין האלוהי אבל צמיתים היו לפי שרשם להוליד בני סגלה, - מה שאין כן בשרש כל מי שיצא מחם ומיפת. דבר דומה לזה אנו מוצאים בענינים הטבעיים: פעמים רבות אין האיש דומה לאביו כלל, אבל דומה הוא לאביו אביו, ואין ספק שאותו הטבע ואותו דמיון כבר היו צפונים באב, אם כי הדבר לא היה גלוי לחוש. כן היה הטבע של עבר צפון בכניו עד שתתגלה באברהם.

9

כבר לי יציר ואוכיח לך גדלת העם הזה. ודי לי בעדות שהעידה התורה כי אותם בחר האלוה לו לעם ולאמה מבין כל אמות העולם וכי הענין האלוהי חל בכל המזמ, עד שבעשו כלם ראויים לשמש את הדבור האלוהי, ומהם עברה סגלה זו אל גשיהם, כי גם מהן קמו נביאות, ואלו לפניהם לא חל הענין האלוהי כי אם על יחידים שאליהם עברה סגלה זו מאדם הראשון. אדם הראשון וכה לסגלה זו, כי היה שלם בפל בלא יצא מן הכלי, - כי מה פגם אפשר למצא בשלמות יציר אשר יצא מתחת יד אמו גדל חכמה וכל יכול, ונצטר מחמר אשר בחרו אמן זה לשם צורה שרצה בה? לשלמות זו לא היתה מגיעה לא מצד מוג זרע האב דם האם ולא מצד ההנה והטפה בשנות הנקיות והלדות ולא מצד השפעת האור והמים והכל הארצי. כי אדם הראשון בראו האלוה בתבנית איש שהגיע לסוף שנות בחרותו, שלם בגופו ובמדותיו, והוא קבל מאת האלוה את הנפש החינית בשלמותה ואת השכל במעלה העליונה האפשרית לאדם לפי תכנתו האנושית, ואף את הכח האלוהי שמעל לשכל - רצוני לומר: את המדרגה שבהגיעו אליה ידבק האדם באלוה וברוחניים וישיג את האמתות בתחלת מחשבה, בלא עיין ולמיד, - לכן נקרא אדם הראשון אצלנו «בן אלהים», וכל הדומים לו מרעו נקראו «בני אלהים». והנה אדם הראשון הוליד בנים רבים, אך מכלם לא היה ראוי לבוא במקומו כי אם הבל, כי רק זה היה דומה לו, ומשהרגו קין אחיו, מתוך קנאה שנתקבא בו על מעלה זו, נמן לאדם שת תחת הבל, ושת היה דומה לאדם, ולכן נעשה הוא לסגלת אדם ונרעיני, ואלו שאר הבנים לא היו כי אם כקלפות; וסגלת שת היה אנוש בנו. וכך נמשך הענין עד נח על ידי יחידים שהיו פנרעינים, כלם דומים לאדם הראשון ונקראים «בני אלהים», ולכלם השלמות בנף ובמדות, באריכות ימים, בחכמה ובכשר המעשה, - ולפי מי חיהם מונים אנו את השנים מאדם ועד נח.

5

10

15

20

25

כנסת ישראל

כנסת ישראל

10

כי יעקב בחר לו יהוה ישראל לסגולתו. הבחירה מתגלה בדבר שיש צורך

של אפשרות, שלא יבחר דבר זה, אלא שבא רצון והכריע לבחור. וזאת היא באמת רק ההערכה הגלויה של קדושתם של ישראל, אע"פ שהיא נשגבה מאד, אבל היא צריכה לגילוייה של הבחירה. האת היא מדת התאר יעקב, שבחר לו יהוה שהוא ב"ה צור העולמים, העולם הזה בהא והעוה"ב ביה, ומתוך הערך של גילויים של העולמים באה הבחירה ביעקב. וכדי להעלות את התוכן הגלוי למרומי חביון הקדוש הננו מתקשרים עם ההילול העליון, הבא מהטוב הפנימי. הללויה כי טוב ד, אבל הסגולה הצפונה העליונה היא עומדת למעלה מכל בחירה, ששם הוא משגב העצם של הקדוש בנקודתו העליונה, שבא בתאר ישראל, שכדי להופיע באורו על העולם הגלוי, צריכים אנו להצירוף של הזמר לשמו, בקליטת טעם הנעימות החודרת גם בהתגלותה לתוכיותה של הנשמה. ובא ענין הטעם על אלה שתי המדרגות של העבודה המקודשת וצרכן המדויק, של ההילול המקושר אל הטוב, והזמר המקושר אל הנעימות. כי יעקב בחר לו יהוה ישראל לסגולתו.

5

10

ערוץ מאיר - הערוץ שלי ליהדות